

ԳԵՐԵՆԵՐՈՒ ԱՌԻԹՈՎ

Ստացանք Ա. Ալպոյանեանի *Պատմութիւն Հայ Գաղթականութեան* հասորը, ներկայի նաեւ *Դրասէրի Առաջնորդ Դ. Տէսեր*, ուր Ա. Ալպոյանեանի «Թորգոմ Պատրիարք Դուռնակեան» հասորին մեր նուիրած գրախօսականին շուրջ գտանք կարգ մը դիտողութիւններ: Չենք ուզեր նորէն անգրադառնալ այդ հասորին. մենք մեր գրախօսականով յիշեալ ուսումնասիրութեան շուրջ ուզեր էինք առաւելաբար նշել մարդեր տալու կերպ մը, կեցումով մը՝ զորս այնքան յաջողութեամբ փորձած են օտարներ, եւ որ մեր կենսագիրներուն, (անոնց մէջ ըլլալով Պր. Ա. Ալպոյանեան), չենք գիտեր ինչու տակաւին անձանօր կը մնայ:

Պր. Ա. Ալպոյանեան, *Դրասէրի Առաջնորդ Դ. Տէսերի* էջերէն դիտել կուտայ թէ իր այդ հասորին մէջ ինք բաւականացած է կենսագրի մը համեմատ դերովը միայն, եւ չէ ունեցած ուսումնասիրութիւն մը գրելու առաջադրութիւնը: Չեմ գիտեր թէ Պր. Ալպոյանեան ի՞նչ հասկացողութեամբ կը զանազանէ անձի մը շուրջ եղած ուսումնասիրութիւնը կենսագրութեանէն. եւ թէ կենսագրութիւն մը որուն մէջ չի ներկայացուիր մարդը, ինչ որ պահանջը կը ներկայացնէր մեր տղերուն, ինչպէ՞ս զոյրութեան իրաւունք կրնայ ունենալ: Կենսագիր ըլլալ, մեր հասկացողութեամբ, կը նշանակէ մարդեր տալ: Պր. Ալպոյանեան ինչպէ՞ս կը զարմանայ որ մենք Թորգոմ Սրբազանը փնտռենք «Թորգոմ Պատրիարք Դուռնակեան» հասորին մէջ: Իսկ երբ կարելի է մեզի անձանօր տարրալուծումով մը անձը տարահանել իր գործերէն, ահիկա կեանքը ըմբռնելու նոր կերպ մը կ'երեւի, բերելու ոչ անձանօր բոլոր անոնց՝ որոնք ծանօթ եւ սովորական կենսագրումի համբով դեռ կը յամառին տալ մարդերը: Անոնց անկասար մեքոսին պարտաւր արդէն կը փորձէր «Սիոն»ի մեր գրախօսականը:

Յետոյ դիտել տուած էինք թէ Թորգոմ Պատրիարքի Նուստադէմի եօթը տարիներու գործունէութիւնը համեմատաբար ներկայացուած էր ճիշդ եւ մակերեսային, աւելցնելով արտագրուած մեծաւ մասամբ «Սիոն»էն: Պր. Ալպոյանեան այս մասին իրեն վերագրուած բերացման պատճառը «Սիոն» նկատել կ'ուզէ,

վերկանք մը դիտել տալու քննարկով: Բայց պարտքի ընդունիլ թէ «Սիոն»ի մէջ կենսագրութիւն մը կազմելու չափ ասպնջներ կան. իսկ երբ անոնք չհասկցուելու չափ գեղատեսիլ գործունած են, ասոր պատասխանատուն յամենայն դեպս «Սիոն»ը չէ: Ինչո՞ւ Պր. Ալպոյանեան մեզի հակառակ, իրաւունք կուտայ ինքզինքին ըսելու թէ Թորգոմ Սրբազան չէ նախընտրած խորագրէս իրիմեանը, եւ թէ «աւելի կ'երեւայ է իրիմեան մը, ինչպէս որ կ'ուզէր որ ան ըլլար»: Եւ կը յաւելու թէ շատ դիւրին է այս պարագան փաստել: Թէ ինչեք կը կազմեն այս մասին իր ի մէջ ունեցած փաստերը՝ չենք գիտեր՝ թէեւ դիւրին է գուշակել: Հոս չենք ուզեր տալ տալ հարցին, որ շատ հեռուներ կրնայ տանիլ զմեզ: Իրողութիւն է սակայն որ Թորգոմ Սրբազան շատ աւելի նախընտրած է իրիմեանը, հակառակ որ ան պատշաճութեամբի առարկայ եղած հերոս մը ըլլայ իրեն համար, քան ինչ որ կը կարծէ Պր. Ալպոյանեանը: Եւ ահիկա չենք ըսեր ժխտումի մը սիրոյն միայն:

Պր. Ալպոյանեան իրեն յատուկ տրամախօսութեամբ, սնած՝ մեծաւ մասամբ գնահատանքներէ, որոնք տեղ ունին նոյն այդ պարագան մէջ, — թէեւ յարգելի հեղինակը աւելի կ'արժէ քան ինչ որ կ'ըսեն գրուածքից այդ տղերքը — չուզեր ընդունիլ մեր գուշակութիւնը զատուած իր գործին շուրջ: Միտք չենք անցնէր զինք տարահանելու, ու պարտք իր երջանիկ գոհունակութիւնը մկրտուած գովեստներու դրութեան մը շուրջ (երջանկայիշատակ Թեոդիկէն իրեն կ'սակուած): Մենք միայն իր ուշադրութեան յանձնել ուզած էինք պարագաներ՝ որոնք իբրեւ մեքոս եւ ուղղութիւն, կենսական պիտի մնան միշտ, նման գործերու կառուցման մէջ:

Հակառակ այն հաստատութեան, որուն համեմատ մեր դատումները կուտանք Ժ. Գարուն մէջ «մարդըր տալու» եղանակը իմնական վերանորոգող մեքոսէ մը, Պր. Ալպոյանեան հերոսութիւնը կ'ընէ կոնակ զարմանելու այդ ամենուն, եւ կը յամառի մեր օրերուն վերստին կեանքի կանչել 1870ի «Շար. հայ կենսագրութեան» լուսահոգի Ալվազեանի եղանակին շատ մօտիկ գրելու կերպ մը:

Ահա մեր գրախօսականին ամենէն կենսական կէտը:

Ե. Վ. Տ.